

УДК 581.9 : 477

В.М. Баточенко

Національний природний парк "Північне Поділля"

вул. Гагаріна 2-б, с. Підгірці, Бродівський район, Львівська область, 80660 Україна.

e-mail: vydra07@bigmir.net, nauka.npp@gmail.com

ЗРОСТАННЯ *ANEMONASTRUM NARCISSIFLORA* (L.) HOLUB (RANUNCULACEAE JUSS.) В ЗОНІ ДІЯЛЬНОСТІ НПП "ПІВНІЧНЕ ПОДІЛЛЯ"

Anemonastrum narcissiflora, Львівська область, природна флора

ЗРОСТАННЯ *ANEMONASTRUM NARCISSIFLORA* (L.) HOLUB (RANUNCULACEAE JUSS.) В ЗОНІ ДІЯЛЬНОСТІ НПП "ПІВНІЧНЕ ПОДІЛЛЯ". В.М. Баточенко. – Подано дані про зростання *Anemonastrum narcissiflora* (L.) Holub (*Anemone laxa* Jur.) на північній межі ареалу в Україні. Зазначено подробиці про виявлені нові місця зростання виду на заході Поділля.

ПРОИЗРАСТАНИЯ *ANEMONASTRUM NARCISSIFLORA* (L.) HOLUB (RANUNCULACEAE JUSS.) В ЗОНЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НПП "ПИВНИЧНЭ ПОДИЛЛЯ". В.М. Баточенко. – Поданы сведения о произрастаниях *Anemonastrum narcissiflora* (L.) Holub (*Anemone laxa* Jur.) на северной границе ареала в Украине. Указаны подробности о выявленных новых местах произрастания вида на западе Подолья.

GROWTH OF *ANEMONASTRUM NARCISSIFLORA* (L.) HOLUB (RANUNCULACEAE JUSS.) WITHIN THE AREA OF NPP "PIVNICHNE PODILLYA". V.M. Batochenko. – The information about growth of *Anemonastrum narcissiflora* (L.) Holub (*Anemone laxa* Jur.) at the northern border area in Ukraine are given. Details of new identified locuses of species in the western part of Podillya region are described.

Анемона нарцисоквіткова *Anemonastrum narcissiflora* (L.) Holub, *Anemone laxa* Jur. – рідкісний вид природної флори України. Зростає у Карпатах та зрідка у Західному Лісостепу. Занесений до Червоної книги України, категорія – вразливий. В Червоній книзі України вказано про три місцезростання на рівнинній частині України і відмічено, що решта зникли протягом останніх 50-и років (Червона книга ..., 2009). Ці дані є неповними і неточними. Зважаючи на загрозу зникнення рівнинних популяцій, необхідне проведення подальших пошуків зростань цього виду з метою збереження у подальшому.

Національний природний парк "Північне Поділля" створений як установа 9 лютого 2012 року. Знаходиться він на землях Бродівського, Буського та Золочівського районів Львівської області, на крайніх західних уступах Подільської височини (горбогір'я Гологоро-Вороняки Гологоро-Кременецького кряжу) та частково на Малому Поліссі. Особливістю парку є дрібномозаїчний багатокластерний тип території, видовженої до 50...70 км.

На Малому Поліссі, в околицях Бродів, вид був знайдений Ернестом Клобером у середині XIX століття (Klöber Ernest, 1869). При цьому, Клобер зазначив, що його знайдено лише один раз, тобто вже тоді вид був рідкісним. Те зростання знаходилося неподалік тодішнього кордону. Приблизно там же, на північний захід від села Дітківці Бродівського району, у 1975 році автором випадково було знайдено зростання анемони нарцисоквіткової. Особливості ґрунтово-екологічних умов місцевості наводять на думку, що це було місцезростання, про яке повідомляв Ернест Клобер. Сьогодні зростання не підтверджується – ймовірно, воно загинуло вже на початку цього століття внаслідок суцільної вирубки лісу.

На горбогір'ї Вороняки в середині XX століття анемону нарцисоквіткову вказував С.Л. Шелест на горі Макітра поблизу села Суховоля Бродівського району (Шелест, 1956). Цій горі було надано статус заказника у 1931 році. Після Другої світової війни заповідний статус було поновлено у 1970 році. Сьогодні, на жаль, цей вид на Макітрі не підтверджується. Ймовірно, загинув у середині 1980-х років, коли місцевий колгосп влаштував на

заповідній горі пасовище, де випасав понад півтисячі корів.

Цілеспрямовані пошуки цього виду на Вороняках у Бродівському районі, проведені у 1990-х роках, закінчились майже невдачею – нове зростання було знайдено, але вже за кількадесят метрів за межею – на території Зборівського району Тернопільської області КВНА : (Батченко, 06.05.1998 р.). Дане зростання знаходиться на межі Зборівського і Кременецького районів Тернопільської та Бродівського району Львівської області. Під час виявлення, за відсутності детальних картографічних матеріалів, було неточно вказане місце збору – "с. Крутнів Кременецького району". Адміністративна приналежність місця зростання – с. Чорний Ліс Зборівського району Тернопільської області. На жаль, сьогодні зростання на межі зникнення. Схил заростає самосівом дерев та кущів і по стану та віку входить у стадію хащі. Анемона нарцисоквіткова гине через затінення. Така ж доля очікує і інші світлолюбні види, які тут ще зростають, зокрема, *Coronilla coronata* L. Загалом в урочищі виявлено зростання 9 видів, занесених до Червоної книги України, та 14 видів, занесених до списків регіональної охорони Тернопільської області.

Важливо також, що поблизу Дітківців, на Макітрі та біля Чорного Лісу це найбільш північні відомі місцезростання виду в Україні.

У селі Чорний Ліс, в околицях якого було виявлено зростання анемони, від місцевої жінки-травознавця пощастило записати місцеву українську назву цього виду – "волове око багатоквіткове". Воловим оком у Зборівському районі Тернопільської, Бродівському і Золочівському районах Львівської області називають анемону лісову. У даному випадку розпізнавали два види: "волове око, волове око просте" та "волове око багатоквіткове". Походження назви нами нез'ясоване, а самих "волів" тут давно уже не розводять.

На Вороняках анемона нарцисоквіткова, за літературними даними, вказується також на горі Лиса, вона ж гора Біла або гора Маркіяна Шашкевича, поблизу с. Підлисса Золочівського району Львівської області (Рідкісні та зникаючі види ..., 2011). Однак гербарні збори з цієї території, як і саме місцезростання, в останні роки тридцять автору невідомі. Можливо, сюди помилково відносять зростання виду, яке є на іншій горі "Лиса" теж Золочівського району, але в околицях сіл Червоне – Стінка.

Для горбогір'я Гологори вказується за літературними та гербарними даними для гори Лисої поблизу сіл Червоне – Стінка Золочівського району (Kulczyński, Motyka, 1936; Кагало, 2012). Тут зростання збереглося і до цього часу. Звідси також є багато гербарних зборів (LW, LWS, LWKS) – М. Бухало (1956 р.), Б. Заверуха (1961 р.), А. Зап'ятова (1961 р.) та ін.

При обстеженні територій в околицях новоствореного Національного природного парку "Північне Поділля" у серпні 2013 року автором було виявлено зростання анемони нарцисоквіткової на горбогір'ї Гологори в околицях села Зарваниця Золочівського району Львівської області. Сьогодні, за чисельністю кущів, це місцезростання перевищує таке на Лисій горі коло Червоного.

У літературі відсутні дані про зростання цього виду в околицях села Зарваниця Золочівського району. Але при перегляді гербарних колекцій виявлено зразок (LWS) *Anemone narcissiflora* L., який 15.08.1936 року зібрав Józef Małowski в околицях села Зарваниця коло Золочева. Цією ж датою вказаний збір, виконаний A. Szczawiński. При порівнянні даних опису місця збору, зазначеного на гербарній етикетці, виконаний на польській мові, і виявленого нами осередку зростання на місцевості, у автора не викликає сумніву, що це одне і те ж саме місцезростання. Післявоєнні покоління ботаніків не змогли знайти це місцезростання у природі і з часом воно забулося та потрапило у список зниклих. Плутанину, мабуть, внесло і те, що дана гора за адміністративним устроєм після Другої світової війни знаходиться у межах Підлипецької сільради ближче до села Плугів. За даними завідувача гербарієм Інституту екології Карпат НАН України Н.М. Сичак, із цього ж місця виконав гербарний збір Sz. Trusz ще у 1888 році.

З огляду на велику популяцію анемони нарцисоквіткової, дуже велику *Carlina cirsioides* Klok. (понад 1000 генеративних кущів), зростання інших видів, занесених до Червоної книги України (у т.ч. *Sesleria caerulea* (L.) Ard., *Gymnadenia conopsea* (L.) R.Br.) та списків регіональної охорони, у даному урочищі доцільно утворити об'єкт ПЗФ і взяти його під охорону. Наукове обґрунтування спільно із співробітниками Кременецького бо-

танічного саду О.І. Скакальською та І.О. Скоропляс було виконано та у 2015 році подано до Департаменту екології Львівської ОДА.

Автором у 2013 р. виявлено також зростання волового ока багатоквіткового поблизу села Лука Золочівського району. У літературі цю територію відносять до горбогір'я Вороняки, але орографічно вона є продовженням Подільської височини, а від горбогір'їв Гологори та Вороняки відокремлена заплавами рік Золочівки та Західного Бугу. Ґрунтові та екологічні умови зростання і склад рослинності мають значні відмінності від попереднього місцезростання. Внаслідок колишньої господарської діяльності та особливостей рельєфу тут на поверхню виходять карбонати. Через періодичне висушування поверхні ґрунту рослини волового ока дещо пригнічені. Поряд зростають і інші види, які підлягають загальнодержавній та регіональній охороні (*Daphne cneorum* L., *Pulsatilla grandis* Wender., *P. patens* (L.) Mill., *Coronilla coronata* L., *Ranunculus zapalowiczii* Pacz., *Mercurialis ovata* Sternb. et Hoppe (північна межа поширення) та ін.). Доцільне створення об'єкту ПЗФ або ж включення у склад територій НПП "Північне Поділля".

У 2016 році автором виявлено новий локалітет між с. Лука та Тростянець. Зростання малочисельне, у двох точках на межі букового лісу та луки. Причому, один кущ волового ока виявлено на віддалі 15 м від лісу на площі, яка у минулому була розорана, а пізніше засіяна травами для сінокошіння. У цьому ж екотоні виявлено зростання *Cypripedium calceolus* L. та *Orchis militaris* L. Виходячи із стану зростання, покриву ґрунту та особливостей насінневого розмноження, збереження цього локалітету волового ока *in situ* буде проблематичним, як і створення якогось окремого об'єкту ПЗФ.

Таким чином, подана вище інформація доповнює раніше відомі дані щодо поширення *Anemonastrum narcissiflora* на північній межі ареалу виду в Україні.

- Баточенко В. М. Деякі флористичні знахідки та зростання на північно-східних Вороняках / В. М. Баточенко // Проблеми охорони генофонду природи Полісся : зб. наук. праць / [за ред. О. І. Бондаря і Г. С. Стеценка]. – Луцьк : Надтир'я, 2001. – С. 11–12.
- Кагало О. О. НПП "Північне Поділля" / О. О. Кагало // Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. – Ч. 2. Національні природні парки / [колектив авторів під ред. В. А. Онищенка і Т. Л. Андрієнко]. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – С. 381–394.
- Рідкісні та зникаючі види рослин Львівщини / [керівник проекту М. С. Хом'як]. – Львів : Бона, 2011. – 124 с.
- Червона книга України. Рослинний світ / [за ред. Я. П. Дідуха]. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
- Шелест С. Л. Про деякі рідкісні рослини Львівської області / С. Л. Шелест // Український ботанічний журнал. – 1956. – Т. XIII, № 4. – С. 45–45.
- Klöber E. Wykaz roślin z okolicy Brodów / E. Klöber // Sprawozdanie komisji fizyograficznej c.k. Towarzystwa naukowego krakowskiego, obejmujące pogląd na czynności dokonane po koniec roku 1868, oraz materiały do fizyografii Galicyi. Tom trzeci. – KRAKÓW : W drukarni c.k. uniwersytetu Jagellońskiego pod zarządem Konstantego Mańkowskiego, 1869. – S. 113–137.
- Kulczyński S. Zespoły leśne i stepowe okolicy Łysej Góry koło Złoczowa / S. Kulczyński, J. Motyka // Kosmos A. – 1936. – 61. – S. 187–217.

Рекомендує до друку
В.В. Шаповал